

कविर्भार्गवः। पवमानः सोमः। जगती।

धर्ता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दक्षो देवानामनुमाद्यो नृभिः।

हरिः सृजानो अत्यो न सत्वभिर्वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा ॥ ९.०७६.०१

दिवः- नभसश्चित्ताकाशस्य वा । धर्ता- धारकः । कृत्व्यः- कर्तव्यः । दक्षः- समर्थः । देवानाम्- देवतानाम् । नृभिः- उपासकैः । अनुमाद्यः- तर्पकः । हरिः- आकर्षकः । सत्वभिः- वीरैः । अत्यो न- तुरग इव । सृजानः- सृष्टः । वृथा- अनायासेन । नदीषु- अप्सु मूलशक्तिधारासु । आ- आभिमुख्येन । पाजांसि- वीर्याणि । कृणुते- कुरुते ॥१॥

शूरो न धत्त आयुधा गभस्त्योः स्वः सिषासन्नथिरो गविष्टिषु।

इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपस्युभिरिन्दुर्हिन्वानो अज्यते मनीषिभिः ॥ ९.०७६.०२

गभस्त्योः- भुजयोः । आयुधा- आयुधानि । शूरो न- योद्धेव । धत्त- धृतवान् । रथिरः- रथी सन् । गविष्टिषु- गवां विद्यानामेषणेषु सत्सु । स्वः- स्वर्गम् । सिषासन्- संभक्तुमिच्छन् । अपस्युभिः- मूलशक्तिधारेच्छुभिः । इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य । शुष्मम्- बलम् । ईरयन्- प्रेरयन् । मनीषिभिः- मेधाविभिः । हिन्वानः- प्रेर्यमाणः । इन्दुः- क्लेदनशीलो रसः । अज्यते- सङ्गच्छते ॥२॥

इन्द्रस्य सोम पवमान ऊर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वा विश।

प्र णः पिन्व विद्युदध्रेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि शश्वतः ॥ ९.०७६.०३

पवमान सोम । ऊर्मिणा- तरङ्गेण । तविष्यमाणः- वर्धिष्यमाणः । इन्द्रस्य- ईशनाधिदैवतस्य । जठरेषु- हृदये । आ विश- प्रविश । सीदन् वनस्य जठरे पुनानः, भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्चसो दिवे

दिवे सहुरिः स्तन्नबाधित इत्यादिषु मन्त्रेषु जठरशब्दस्य मध्यभाग इति लक्षणया सारः स्वरूपं हृदयमिति वार्थः । हूयमानः- अस्माभिराहूतः । नः- अस्मदर्थम् । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । विद्युदन्नेव- यथा तडित् मेघांस्तथा । प्र- प्रकर्षेण । पिन्व- धुक्ष्व । धिया- बुद्ध्या । न- संप्रति । शश्वतः- सनातनीः । वाजान्- गतीः । वज गतौ । उप मासि- प्रमाणीकरोषि ॥३॥

विश्वस्य राजा पवते स्वर्दश ऋतस्य धीतिमृषिषाळवीवशत् ।

यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः ॥ ९.०७६.०४

विश्वस्य- सर्वस्य । राजा- रञ्जकः । स्वर्दशः- स्वर्गद्रष्टा । ऋतस्य- सत्यस्य । धीतिम्- धारणाम् । ऋषिषाट्- दर्शनधारकः । अवीवशत्- कामयते । यः । सूर्यस्य- आत्मसूर्यस्य । असिरेण- चिद्रश्मिना । मृज्यते- शोधितो भवति । सः । मतीनाम्- मननानाम् । पिता- जनकः । असमष्टकाव्यः- अनभिभूतदर्शनः ॥४॥

वृषेव यूथा परि कोशमर्षस्यपामुपस्थे वृषभः कनिक्रदत् ।

स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम समिथे त्वोतयः ॥ ९.०७६.०५

वृषेव यूथा- वृषभो यथा स्वधेनुवर्गं गच्छति तथा । कोशम्- स्वप्रतीकम् । परि अर्षसि- अभिसरसि । अपामुपस्थे- मूलशक्तिधारासु । वृषभः- वर्षकः सोमः । कनिक्रदत्- अशब्दयत् । सः- तादृशः । मत्सरिन्तमः- अतिशयेन तर्पकः सन् । इन्द्राय- परमेश्वराय । पवसे- क्षरसि । यथा । समिथे- आवरणशक्तिभिर्जनिते युद्धे । त्वोतासः- भवद्रक्षिता वयम् । जेषाम- जयेम । तथा क्षरसि ॥५॥